

С Т А Н О В И Щ Е

От: **доц. д-р Ангел Йорданов Шопов от Юридическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“**, област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6. Право, докторска програма „Гражданско и семейно право“

Относно: **дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6. Право, докторска програма „Гражданско и семейно право“ в УНСС**

Автор на дисертационния труд: *Ивайло Димитров Тосков*
Тема на дисертационния труд: **Гражданска отговорност на възложител за вреди, причинени от изпълнител**
Научен ръководител: **доц. д-р Иван Цветанов Иванов**

Основание за представяне на становището: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 1590/23 юни 2021 г. на Ректора на УНСС

1. Информация за дисертанта

Дисертантът се е обучавал по докторска програма към катедра „Частноправни науки“ на ЮФ на УНСС по научна специалност „Гражданско и семейно право“ съгласно Заповед на Зам.-ректора по НИД на УНСС № 624/18.03.2016 г. Обучението е осъществено в задочна форма през периода 2016-2021 г. Отчислен с право на защита със Заповед №1630/29.06.2021 г. на Ректора на УНСС.

Авторът на дисертационния труд е завършил ОКС „магистър по право“ в ЮФ на УНСС през 2009 г. Владее английски език. Още като студент горен курс започва работа, паралелно със своето обучение по право, която продължава и като правоспособен юрист. Работи в различни сфери на правната практика - събирането на вземания, застрахователната дейност, производството и през последните пет години - в банковата дейност, в публичноправни и частни организации. Като докторант от 2016 г. насам участва в четири конференции, на които представя доклади по темата на дисертацията.

По време на докторантурата е издържал общо 6 докторантски изпита, по-важни от които са по Гражданско право, Търговско право и Сравнително гражданско право, със среден успех Отличен (5,70).

Приложими по процедурата са редакциите на Закона за развитие на академичния състав на РБ (ЗРАСРБ), Правилника за приложението му (ППЗРАСРБ), които са в сила преди измененията на ЗРАСРБ от ДВ бр. 30 от 3 април 2018 г., както и съответната стара редакция на понастоящем изменения Правилник за учебната дейност в УНСС (ПУДУНСС) - чл. 97 и сл.

Обсъждането на дисертационния труд на КС на КЧПН в ЮФ на УНСС се е състояло през м. май 2021 г., в резултат на което КС взема положително решение за откриване на процедура по публична защита. Представен е автореферат; списък на, включващ и самите публикации по темата на дисертацията (3 на брой); както и списък на другите научни публикации (5 на брой, сред които една монография в съавторство, две студии в съавторство, една от които на английски език; две статии).

Данните до момента показват, че в областта на цивилистиката докт. Тосков има богат практически опит и задълбочени теоретични познания, получени по време на докторантурата. Това е сериозна основа за неговия интерес, демонстриран от него като изследовател върху теми от различни области на правната наука, материализиран в посочените от автора научни трудове.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Състои се от 222 стандартни страници и съдържа значителните 709 бележки под линия. Дисертационният труд е разработен в съответствие с изискванията на чл. 6 ЗРАСРБ и чл. 27 от ППЗРАСРБ. Състои се от заглавна страница; съдържание; списък съкращения; увод, изложение (четири глави), заключение и списък на използваната литература, като е приложена и изискваната от закона декларация за оригиналност.

Дисертационният труд изследва важен и широко приложим правен институт извън границите на един правен отрасъл. Това добавям при положение, че отрасълът (*sedes materiae* на института) е един от най-обширните. Умело в изследването са засегнати аспекти на теорията на правото и на повечето правни отрасли (правото на ЕС, административното, наказателното право и най-вече, съвсем разбираемо, на останалите частноправни клонове - трудово, търговско и други).

Актуалността на труда се потвърждава от факта, че той е второто самостоятелно монографично изследване върху отговорността на възложителя (ОВ) съгласно уредбата на чл. 49 ЗЗД. Първото е извършено преди около 20 г. и въз основа на него е защитена дисертация, която за жалост не е публикувана. Това, от друга страна, подсилва актуалността на настоящия труд с оглед евентуалното му публикуване и по този начин - предоставянето на нужните за правната общност нови знания. Същото се потвърждава и от погледа към правната ни литература от последните 70 години. От влизането в сила на сега действащия ЗЗД насам се откриват по-малко от 10 учебници/помагала, посветени на деликтната отговорност. Монографиите, също толкова на брой за периода, изследват *други* състави на деликтната отговорност, различни от тази по чл. 49 ЗЗД. Извън ползрението ми остават по-кратките научни съчинения, публикувани по темата за посочения период.

Предмет на труда е гражданската отговорност на субект, натоварил друго с извършването на определена работа, при или по повод на която са причинени вреди. Цел на труда е да се даде различно от общоприетото определение за същността на отговорността, да се преразгледат общоприетите и утвърдени положения в доктрината и практиката за ОВ, да се търси разширяване на нейния обхват, в съответствие със предвидените в закона нейни цели и функции. Задачи са проследяването на развитието на ОВ в исторически и сравнителноправен аспект; на фактическия състав на отговорността, както и на теоретичните ѝ основи; на съотношението ѝ с другите състави на деликтна отговорност. Основната теза на докторанта е, че институтът представлява специален обективен състав на гражданската деликтна отговорност.

В библиографията са включени 77 заглавия на български език и 24 на чужди езици - общо 101 заглавия. Списъкът с ползвана литература е достатъчен за предприетото научно изследване, но за пълнота и по-голяма убедителност на изводите може да се включат още няколко водещи заглавия на български език при издаването на дисертацията като монография, което силно препоръчвам. Ползваната чуждестранна литература е съвременна, достатъчна и на водещи автори в областта. Ползвана и критично обсъдена в пълнота е българската съдебна практика, водещата практика от други държави, както и практиката на Съда на ЕС.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

3.1. Обща оценка

Дисертацията предлага задълбочен и многопластов анализ на институтът, ключов за частното право, докт. Тосков същевременно анализира и неговите публичноправни и наднационални аспекти. На места дисертантът оспорва отдавна наложени тези в местната доктрина и практика, като в повечето случаи отстоява мотивирано своето виждане. Докторантът показва широта на правните си познания, тъй като някои от оспорените тези не са пряко свързани с темата на дисертационния труд. Същевременно, докт. Тосков води научната дискусия обективно, представя другите тези добросъвестно.

Предлаганият на вниманието на НЖ труд има стойността на завършено оригинално правно изследване. Той показва, че неговият автор притежава задълбочени теоретични знания в областта на правото, както и доказва убедително способността на докт. Тосков за самостоятелни научни изследвания. Бележките ми по-нататък целят да усъвършенстват текста на дисертацията, без да правят нейно резюме, с оглед на нейното бъдещо публикуване.

3.2. По съдържанието на труда (в едър план)

Уводът обстойно очертава актуалността и обхвата на изследването, както и дава уточнения.

В първа глава докт. Тосков очертава мястото и проследява развитието на ОВ в исторически и сравнителноправен аспект. Правилно ОВ се характеризира като деликтна отговорност за чужди действия, в качеството ѝ на правоотношение, което възниква по повод на извършено правонарушение, чието съдържание се определя съобразно правата

и задълженията на страните по него. В историческия анализ на ОВ задълбочено са анализирани идеите на римските юристи (началата на ноксалната отговорност), влиянието им в българското обичайно право и уредбата на ОВ в ЗЗД-отм. Интересно е, че от ЗЗД-отм. се налага идеята за обективния характер на ОВ.

Убедителен е сравнителноправният преглед на ОВ, в който е направен обзор на националните уредби в законите-модел на гражданското право (ФГК, ГГК), на ГК на РФ, както и на уредбата във Великобритания, САЩ. Преимущество на така извършения анализ е, че той заляга или се доразвива в следващите глави на съчинението, като се сравняват изводите на местната юриспруденция с тези от чуждестранната теория/практика. Интересен извод е, че според правото на Германия вината на изпълнителя не е предпоставка, за да се носи ОВ. Това начало изглежда е повлияло на автора. То се възприема и отстоява по-насетне от докт. Тосков в изводите му за ОВ по действащата българска уредба.

Сравнителноправният преглед на ОВ продължава с обзор на правото на ЕС (ПЕС) и *soft law*. За разлика от германското право, прави впечатление, че чл. 3:201 от DCFR изисква за ОВ вина у изпълнителя - той трябва да е действал умишлено или небрежно, или по друг начин да е лично отговорен за увреждането. Иначе, ОВ е обективна за възложителя, според двата източника на *soft law* - Принципите на европейското деликтно право (PETL) и Проекта за обща референтна рамка (DCFR).

Втората глава е посветена на елементите от фактическия състав на ОВ - възлагането на работа (ВР); причиняването на вреди и предпоставката „при или по повод“ на изпълнението на работата. Подкрепям извода от с. 62-64, че възлагането може да бъде извършено както чрез правни, така и чрез фактически действия, сочещи на натоварването на едно лице от друго с извършването на работа. Съгласен съм с тезата, че ВР не предполага непременно контрол или надзор върху изпълнението ѝ от възложителя.

От друга страна обаче е правилен и изводът, че наличието на контрол може да бъде доказателство за наличието на възлагателно правоотношение, особено когато няма класическо правоотношение. Така убедително се обосновава идеята за допълнение на чл. 49 от ЗЗД на с. 66, подкрепена и със сравнителноправни доводи.

По повод на субектите на отговорността (възложителят и изпълнителят), подкрепям възгледа, споделян от докт. Тосков, че неперсонифицирани образувания (етажна собственост, гражданско дружество по ЗЗД, домакинството като работодател и под.) също могат да бъдат възложители по чл. 49 ЗЗД. Тогава обаче трябва да се уточни кой всъщност е субектът на ОВ - това са лицата, формиращи неперсонифицираното образувание-възложител. Оказва се, че сме изправени в хипотеза на множество възложители.

В изложението би могло да се (до)отговори и на други интересни въпроси. Например дали спрямо лицето-възложител, освен дееспособността му към момента на възлагането, трябва да се изследва деликтоспособността му към момента на изпълнението на работата/настъпване на вредите. По отношение на изпълнителя, при

натоварване на неспособни, не сме ли в хипотеза на използването на „оръдие“ за извършване на деликт и кой би бил отговорен - възложителят или родителят/друго лице, упражняващо надзор? Звучи убедително, че „съзнателното наемане на неспособно лице“ не води до възлагане, но пък, от друга страна, по този път доста лесно би се стигнало до бягство от ОВ – например чрез твърдение в този смисъл от страна на възложителя.

Интересен е анализът на ВР при представителство на юридическите лица, в дейността на политическите партии, както и в издателската дейност. Той само би спечелил, ако бъде по-подробен, с даване на аргументи за/против, а не да се придържа към дадено заключение, направено в доктрината/практиката. В допълнение, може да се дадат критерии за различаване на качествата *издател* от *редактор*; като продължение на този аспект да се обсъди въпросът за отговорността на управляващия/собственика (кой точно я носи?) на социална мрежа/подобна платформа, както и отговорността на носителите на авторски и сродни права (например в хипотезата на произведения, създадени по поръчка - чл. 42 ЗАПСП).

Във връзка с втория ЮФ от ФС, причиняването на вреди от изпълнителя, са разгледани основните предпоставки за възникване на ОВ. Изразено е становище, че вината на изпълнителя не е необходима предпоставка за възникване на ОВ. Това становище е аргументирано убедително на с. 88 и 89. То е съществена новост и е противоположно на утвърденото виждане в родната доктрина и практика. Чрез него се аргументира и следваща характеристика на ОВ - че тя е самостоятелна и не зависи от възникването на деликтна отговорност по основния състав на чл. 45 от ЗЗД, по който би отговарял изпълнителят. Категорично може да се твърди, че ако тези постановки бъдат възприети, би се постигнало по-висока степен на защита на интересите на увреденото лице. Интересни са и други обосновани тези - че ЮЛ може да бъде титуляр на вземане за неимуществени вреди, както и по-оригиналният поглед към причиняването на вреди при крайна необходимост. Оригинален е подходът на автора и спрямо съгласието за увреждане - то се третира не като отказ от бъдещо право да се получи обезщетение за причинените вреди, а като израз на принципа за примат на относителните права над абсолютните.

Параграф 4 на глава 2 е посветен на причинната връзка между поведението на изпълнителя и настъпването на вредите. Правилно се изтъква, че пострадалият следва по пътя на пълно главно доказване да установи, че деянието е решаващо свързано с резултата и го предшества. Съгласен съм с констатацията, подкрепена от докт. Тосков, че при ОВ е налице усложнена причинност между определен избор на поведение и противоположен резултат. При ОВ е изследван и допълнителният каузалитет - вредите да са причинени *при или по повод* на изпълнението на работата. Струва ми се обаче, че е твърде широко дефинирано *по повод* на изпълнението на работата, съответно не е особено убедително отграничението кога то липсва (с. 113).

Глава трета разглежда същността и функциите на ОВ. Правилно и убедително тя се характеризира като обективна. Интересно е, че от една страна, появата на

обективните отговорности, и в частност ОВ, предхождат формулирането на принципа *Без вина няма отговорност*. От друга обаче, тъкмо развитието на технологиите дава нова съвременна обосновка на съставите на обективна отговорност. Както обяснява докт. Тосков, действията на възложителя по чл. 49 ЗЗД спадат към постъпките, които създават риск от увреждане на трети лица опосредствано - чрез действията на изпълнителя. Тъкмо възлагането прави от изпълнителя конкретен носител на риск. Интересни са разграниченията между гаранционната отговорност и ОВ.

След обзор на основните теории за отговорността на възложителя откриваме убедителния извод, че теорията за риска дава най-адекватно обяснение на ОВ. Както и при другите отговорности за чужди действия, и тук се открива двукомпонентен ФС, в който се наслагват собствено правомерно поведение (възлагането), и вреди, причинени от чуждо деяние (на изпълнителя). Задълбочено са разгледани отликите и взаимовръзките (включително въпросите за конкуренция/кумуляция) между ФС на ОВ и на другите по-важни деликтни отговорности за чужди действия (по чл. 47, 48 и 50 ЗЗД, както и по ЗОДОВ, по чл. 200 КТ и др.), част от които ще скицирам.

Обстойно и убедително се дават отговори на множество трудни и противоречиви въпроси. Тъкмо чрез теорията за риска се обосновава, че ОВ се носи за всички вредоносни прояви на изпълнителя, нанесени при или по повод изпълнението на работата (с. 126, 127); че отговорността на работодателя е насочена навътре към правоотношението „възложител- изпълнител“ и брани една от страните по него, докато ОВ е насочена навън (цели репарирание на вреди, понесени от външно за правоотношението лице) и така допълва отговорността на работодателя. Заслужава подкрепа изводът, че ОВ изключва тази на родителите (с. 145). Много задълбочен е анализът на отговорността за вреди, причинени от вещи (ОВП) и частните случаи на отговорност за вреди от дивеч и безстопанствени животни (съгласно ЗЛОД и ЗЗЖ). Сериозно аргументирано е сравнението между ОВП и ОВ. Интригуващ е въпросът дали отговорността за вреди, причинени от използване на софтуер, може да се уподоби на ОВП. Още по-сложен е въпросът дали възниква отговорност за вреди, ако те са причинени от неразрешено ползване на софтуер.

В глава четвърта се изследват материално- и процесуалноправните последици на ОВ. Обстойно и убедително се дават отговори на множество трудни и противоречиво разрешавани от практиката въпроси. Тази част на труда има сериозно значение за практиката, без това да омаловажавам неговата теоретична стойност. Много интересна е тезата за моралната стойност на увреденото благо и значението ѝ за неимушествените вреди.

Тезата, че липсва солидарна отговорност между възложителя на работата и делинквента спрямо пострадащото лице, не е нова, но се доаргументира от докт. Тосков. Изложението само би спечелило, ако се разгърне в обяснения за неистинската солидарност (хипотезата на ОВ се посочва като пример за нея в литературата), позната на други правни системи като отговорност *in solidum*.

Дисертантът аргументирано обосновава разликата между съизвършителство и действията на възложителя, както и задълбочено анализира особеностите на регресното правоотношение. Процесуалните моменти са изследвани с вещина и внимание - тук за краткост соча изследването на особеностите на деликтния иск в наказателния процес.

Заклучението на дисертацията умело обобщава резултатите от проведеното изследване.

3.3. По използваната методология

В изследването си докт. Тосков борави с множество научни методи. Наред с класическите методи на научното изследване (на анализа, на синтеза и др), широко е използван историческият и сравнителноправният метод. При последния се сравняват както текстовете на обективното право (на законите-модели на основните национални системи на гражданското право), на *soft law* и идеите от доктрината и на аглосаксонското право, така и различните решения, формулирани от съдебната практика на различни държави. Широко използван е методът на критичния анализ. Застъпен е и езиковият метод на тълкуване на правните разпоредби.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Приносите, посочени от дисертанта съответстват на установеното от мен при прочита на дисертацията. Приносите са резултат от задълбочените правни познания на докт. Тосков, комбинирани с неговите способности за самостоятелни научни изследвания. В допълнение, дисертацията съдържа уместни и умело аргументирани предложения *de lege ferenda*.

- *Основните научни и/или научно-приложни приноси в дисертационния труд са:*
 - дисертацията е първият монографичен труд по ОВ от последните 20 г.;
 - историческите и сравнителноправните аспекти на института са задълбочено анализирани;
 - чуждестранната доктрина, законодателство и практика уместно се съпоставят/сочат редом с българските на съответното систематично място;
 - дефинира се отново възлагането на работа, като ОВ се обосновава с поемането на риска от последващите го евентуални отрицателните последици;
 - аргументира се, че деянието на прекия причинител не е необходимо да бъде извършено виновно;
 - ОВ представлява самостоятелен специален деликтен състав, който не е обвързан от деликтно правоотношение между пострадалия и изпълнителя на работата;
 - регресното правоотношение по чл. 54 от ЗЗД се характеризира аргументирано като самостоятелен вид извъндоговорно правоотношение (нито деликтно, нито от неоснователно обогатяване). Застъпено е виждането, че право на регрес възниква, единствено ако деянието е извършено виновно.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Отделни оценки за тях няма да давам, предвид на това, че публикациите са в текста на дисертацията - оценки за него може да се открият на съответното систематично място от това становище.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът отразява адекватно съдържанието на дисертационния труд, като предоставя и другата обичайно изисквана информация относно процедурата по защитата.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Те в никакъв случай не омаловажават постигнатите от докт. Тосков високи академични резултати.

- Бих си позволил *две* общи препоръки. *Едната* е за начина на цитиране да се следват традиционните модели на цитиране, за които има и установен БДС. *Втората* е за аргументирането на тезите - на места в текста то не е достатъчно пълно/ясно разбираемо. Може би защото проблематиката е обширна, изложението е сбито, но то само би спечелило, ако се разшири, при спазване на чувството за мярка (максимум общо до 10-20 с.). Някои от тези места съм указал в становището си;

- Струва ми се, че е уместно част от уточненията, поместени в увода, да бъдат поставени след списъка на съкращенията - например за ползваната практика;

- Що се отнася до сравнителноправните данни за ФГК, ще си позволя да отправя бележка към дисертанта, че не е взел предвид измененията на ФГК от 2016 г., след които материята на извъндоговорните отговорности се съдържа в чл. 1240 и сл. ФГК. Нека това се има предвид и по-нататък в труда - например бел. 486, с. 143. Препоръчително е за превода на текстовете на новата уредба на ФГК да се ползват сигурни източници на информация. Законодателят в 2016 г. промени уредбата на ключови институти, като най-често я „съобрази“ с еволюцията на доктрина и практика;

- Заглавието на гл. 1, § 3, т. 3 заблуждава. Към ПЕС **не** трябва да се причисляват отделни източници на *soft law*, за които става дума там, ако не са актове на институциите на ЕС. Тези източници трябва да се обособят на отделно систематично място;

- На с. 55 и 120 се споменава, че чл. 49 от ЗЗД урежда *сложен* фактически състав. Бих дискутирал с автора дали терминът е уместен, доколкото ФС са все сбор от няколко юридически факта и от тази гледна точка няма прости ФС;

- Що се отнася до ВР, не ми се струва убедително посочването на с. 58, че то е *властническо* правомощие на възложителя, което погрешно насочва читателя към изключителен публичноправен характер на този първи по ред на проявяване ЮФ от ФС на ОВ;

- Като се отчитат спецификите на трудовото право, трябва да се отбележи, че хипотезата на чл. 107р КТ (предоставяне на персонал от работодател, който иначе правилно се третира не като възложител) е подобна, но **не** и приравнена на предоставянето на ползването на вещи, както се твърди бел. 217;

- Не е ясна позицията на дисертанта по договора за изработка, договора за услуга и подобни - дали при тях има възлагане по смисъла на чл. 49 ЗЗД?

- Дали ползването на личен автомобил за служебни цели може да се определи като *при* или *по повод*?

- На допълнително обмисляне следва да се постави изводът за произхода на задължението за надзор по чл. 47 - едностранни действия и фактически положения не трябва да се зачеркват от източниците на това задължение. По подобен начин, така широко, се очертават и източниците на други извъндоговорни задължения (например - на задължението за бездействие в деликтното право, на задължението за грижа при воденето на чужда работа и пр.).

- На с. 145 неточно се определя кръгът на непълнолетните лица - съгласно чл. 4 от ЗЛС такива са лицата между 14 и 18 г., а не между 16 и 18. Навършилите 14 г. могат да разполагат с придобитото от своя труд, който могат да извършват и по силата на т.нар. граждански, а не само на трудови, договори;

- Да се доаргументира изводът на с. 170, че натуралното обезщетение е носимо;

- Да се уточни дали има място в изложението т. 2.3. от § 1. на тази глава, посветена на правото на задържане. То възниква в случаите, в които вредите са възникнали от движима вещ, по арг. от чл. 91 ЗЗД, докато в общия случай на ОВ това не е така;

- Разликата между основно/първично правоотношение, от една страна, и производно/акцесорно правоотношение, от друга, не е ясно проведена в с. 185-188;

- При няколко възложители (ако правилно съм разбрал - възложител А, възложил работа на друго лице Б, което от своя страна превъзлага на трето лице В - изпълнител), не ми се струва уместен изводът, като че ли подкрепен от дисертанта, че регредиентът няма претенция към възложителя на работата на прекия причинител на вредите.

8. Заключение

Представеният за публична защита дисертационен труд на тема „Гражданска отговорност на възложител за вреди, причинени от изпълнител“ напълно отговаря на изискванията, уредени в чл. 6, ал. 3 ЗРАСРБ и чл. 27 ППЗРАСРБ.

Давам своята положителна оценка по смисъла на чл. 10, ал. 1, изр. 2 ЗРАСРБ на защитавания труд, поради което убедено гласувам в подкрепа на предложението ЗА даване на ОНС „доктор” на автора на дисертацията Ивайло Димитров Тосков по докторската програма „Гражданско и семейно право”; професионално направление 3.6. „Право”.

Пловдив, 30.08.2021 г.

(доц. д-р Ангел Шопов)

С уважение: